

размещения и организации питания - на 14,2%, предприятий оптовой и розничной торговли, ремонта автотранспортных средств и мотоциклов - на 7,2%, учреждений финансовой и страховой деятельности - на 5,0%.

Капитальные инвестиции в жилищное строительство составили 40,3 млрд.грн. (16,2% от общего объема), что на 4,1% больше января-декабря 2012г. [11]

Выводы: В процессе исследования был выявлен системный характер взаимосвязи методов, источников финансирования инвестиционной деятельности, а также направлений их использования при реализации инвестиций, базирующийся на наличии прямых и обратных связей между выбором метода финансирования (самофинансирование, эмиссионное, заёмное, проектное, бюджетное, венчурное финансирование) и совокупным использованием источников финансирования, что даёт возможность выделить в качестве приоритетного метода самофинансирование, включающее такие источники финансирования как: нераспределённая прибыль, амортизационные отчисления, внутрихозяйственные резервы.

Следовательно, первоочередной задачей является создание базовых организационно-экономических предпосылок развития инвестиционной деятельности:

разработка и реализация правового механизма защиты частных инвестиций и обеспечение государственным гарантиями иностранных инвестиций;

восстановление системы валютного регулирования и валютного контроля с целью предотвращения вывоза капитала и создание национальной инвестиционной базы в виде системы государственных и частных корпораций и фондов для финансирования крупномасштабных инвестиционных проектов;

внедрение и использование передовых технологий и "ноу-хау" в первую очередь в базовых (приоритетных) отраслях промышленности и обеспечение необходимых мер для защиты интересов отечественных промышленных предприятий, ориентированных на международные рынки;

разработка и реализация механизма трансформации сбережений населения в инвестиции, а также разработка адекватной кредитно-денежной политики, предусматривающей эмиссию достаточного количества денежной массы (обеспечение достаточной монетизации экономики);

разработка целенаправленной амортизационной политики, направленной на восстановление основного капитала; пересмотр принципов налогообложения, с целью его упрощения и стимулирования научно - инновационной деятельности;

повышение совокупного спроса за счет увеличения средней заработной платы, а также сокращения разницы в доходах богатейшей и беднейшей части населения;

восстановление государственного регулирования экономики на основе использования индикативного планирования и программирования.

Обоснована необходимость применения экономического моделирования инвестиционных решений на основе выявления зависимости результатов экономического и инвестиционного состояния предприятий от изменения исходных данных разработки инвестиционных проектов при пороговых значениях величины капитальных и операционных затрат, стоимости основных средств и нематериальных активов, объёма финансирования, определяющих итоговые показатели эффективности, что необходимо для принятия инвестиционных решений, а также проведения анализа потенциально возможных результатов инвестиционной деятельности в будущем.

СПИСОК ИСТОЧНИКОВ:

1. Грицина В. Особенности инвестиционного процесса / В. Грицина, И. Курнышева // Экономист. – 2011. – №3. – С. 8–19.
2. Кравченко Н. А. Инвестиционная привлекательность территории // ЭКО. 2002. № 6. С. 13 - 26.
3. Станиславчик Е. Об оценке инвестиционных проектов // Финансовая газета, № 33, 2001. - с. 130.
4. Розенберг Джерри М. Инвестиции. М. : Финансы и статистика, 2001. - 400 с.
5. Мелкумов Я. С. Организация и финансирование инвестиций : учебное пособие / Я. С. Мелкумов. – М. : ИНФРА-М, 2002.
6. Сакс Дж. Д. Макроэкономика. Глобальный подход / Дж. Д. Сакс, Ф. Б. Ларрен / [пер. с англ.]. – М. : Дело, 1996.
7. Световцева Т. А. Финансово-экономические воспроизводственные пропорции и моделирование инвестиционных потоков в экономике / Т. А. Световцева, М. Н. Световцев // Региональная экономика : теория и практика. – 2011. – №10 (37). – С. 27–32.
8. Прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал) в економіці України з країн ЄС // Государственная служба статистики Украины. Режим доступа: [http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/zd/ives/ives_u/ives1213_u.htm], 2013 год.
9. Видоменко И. А. Современные подходы к разработке инвестиционной стратегии предприятия / И. А. Видоменко // Экономика пищевой промышленности : Научный журнал. – 2010. – № 2. – С. 8– 13.
10. Бельский И. Д. Особенности процесса разработки инвестиционной стратегии аграрного производства / И. Д. Бельский, Р. П. Дудяк // Научный вестник Национального лесотехнического университета Украины. – Львов : НЛТУУ, 2008. – С. 192–197.
11. Доповідь "Про соціально-економічне становище України за січень–лютий 2014 року" // Государственная служба статистики Украины. Режим доступа: [http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2014/dop/03/dop_ses_0214.zip], 2014 год.

УДК 346.543

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ КОНЦЕСІЙНОЇ ФОРМИ ГОСПОДАРСЬКОГО ВИКОРИСТАННЯ ОБ'ЄКТІВ ПРАВА КОМУНАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Пілігрим Г.С., кандидат юридичних наук, доцент кафедри філософських і правових дисциплін Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського

Пілігрим Г.С. Правове забезпечення розвитку концесійної форми господарського використання об'єктів права комунальної власності

Використовуючи системний підхід до аналізу нормативного матеріалу, який регламентує концесійні відносини, встановлено, що гарантії надаються лише іноземним інвесторам. Встановлено, що одним із факторів, який стримує розвиток концесії, зокрема, у сфері комунального господарства, можна визнати відсутність у чинному концесійному законодавстві України норм про закріплення за концесіонерами правового статусу інвесторів та про гарантії їх прав.

Відзначено недосконалість ч. 4 ст. 10 Закону України «Про концесії» та запропоновано закріпити положення про те, що умови концесійного договору змінюються з метою недопущення порушення майнових прав та інтересів концесіонера, які існували на день його укладення.

У межах концесійних договорів запропоновано закріпити положення про податкову відстрочку щодо сплати певних видів податків та зборів у державний та місцевий бюджети, а також надання державою або органами місцевого самоврядування гарантій концесіонерам. Вказана новела має бути включена до переліку істотних умов договору концесії, передбачених ч. 1 ст. 10 Закону України «Про концесії».

Ключові слова: концесія, комунальна власність, господарське використання, інвестиції, гарантії.

Пілігрим А.С. Правовое обеспечение развития концессионной формы хозяйственного использования объектов права

коммунальной собственности

Используя системный подход к анализу нормативного материала, регламентирующего концессионные отношения, установлено, что гарантии предоставляются лишь иностранным инвесторам. Установлено, что одним из факторов, сдерживающих развитие концессии, в частности, в сфере коммунального хозяйства, можно признать отсутствие в действующем концессионном законодательстве Украины норм о закреплении за концессионерами правового статуса инвесторов и о гарантиях их прав.

Отмечено несовершенство ч. 4 ст. 10 Закона Украины «О концессиях» и предложено закрепить положение о том, что условия концессионного договора изменяются с целью недопущения нарушения имущественных прав и интересов концессионера, существовавших на день его заключения.

В пределах концессионных договоров предложено закрепить положение о налоговой отсрочке относительно уплаты определенных видов налогов и сборов в государственный и местный бюджеты, а также предоставлении государством или органами местного самоуправления гарантий концессионеру. Указанная новелла должна быть включена в перечень существенных условий договора концессии, предусмотренных ч. 1 ст. 10 Закона Украины «О концессиях».

Ключевые слова: концессия, коммунальная собственность, хозяйственное использование, инвестиции, гарантии.

Pilgrim G. Legal providing of development of concession form of the economic use of objects of right of communal ownership

Using approach of the systems to the analysis of normative material, which regulates concession relations, it is set that guarantees get only to the foreign investors. It is set that one of factors, which restrains development of concession, in particular, in the field of communal economy, it is possible to admit absence in the current concession legislation of Ukraine of norms about fixing after the concessionaires of legal status of investors and about the guarantees of their rights.

Imperfection of p. 4 a.10 Law of Ukraine "About concessions" and it is suggested to fasten position that the conditions of the concession agreement change with the aim of non-admission of violation of property rights and interests of concessionaire, which existed on the day of his conclusion.

Within the limits of concession agreements it is suggested to fasten position about a tax postponement in relation to payment of certain types of taxes and collections in the state and local budgets, and also grant to the concessionaire the state or organs of local self-government of guarantees. The indicated short story must be included to the list of substantial conditions of the agreement of concession, foreseen p. 1 a. 10 Law of Ukraine is "About concessions".

Keywords: concession, community property, economic use, investments, guarantees.

Як свідчить досвід багатьох зарубіжних країн активізація концесійних відносин у державному та комунальному секторах економіки стала можливою завдяки застосуванню спеціального податкового режиму та наданню концессионерам, що здійснюють діяльність у пріоритетних для держави та муніципального утворення сферах господарювання, державних гарантій, дотацій, субсидій, та, в цілому, пільг. Безумовно, органи місцевого самоврядування можуть створювати на своїй території власний пільговий режим господарювання, зокрема, на умовах концесії, проте не треба забувати, що більшість країн Західної та Східної Європи (у т.ч. Україна) є унітарними державами, а отже компетенція місцевої влади чітко визначається у нормативних актах загальнодержавного характеру. Відверто кажучи, навіть реалізація тих повноважень, які закріплені за органами місцевого самоврядування, в корені не змінить податковий та інший режим господарювання концессионера, а тому втручання держави у вирішення цього питання є невід'ємною умовою прискорення процесів залучення інвестицій у сферу комунального господарства. У зв'язку з цим у даній роботі переважно увагу буде сконцентровано на засобах державної підтримки та розвитку концесійної діяльності із використанням об'єктів права комунальної власності.

Питанням правового регулювання концесійних відносин приділялася увага як з боку вітчизняних, так і зарубіжних вчених та практиків. Зокрема, можна виділити праці В.А. Устименка, О.Р. Зельдіної, О.А. Медведєвої, С.А. Сосни, О.М. Савінової, О.О. Левицької тощо. Проте недостатньо дослідженими та такими, що потребують подальшого аналізу, залишаються питання державної підтримки розвитку концесії об'єктів права комунальної власності в Україні.

Метою дослідження є розробка пропозицій із вдосконалення правового регулювання державної підтримки господарського використання комунальної власності на засадах концесії.

Для досягнення поставленої мети були вирішені наступні завдання:

проаналізовано існуючі наукові розробки, вітчизняне та зарубіжне законодавство в контексті досліджуваної тематики;

розроблено пропозиції щодо вдосконалення законодавства України у досліджуваній сфері.

У світлі досліджуваного питання слід відзначити, що, наприклад, у Франції концессионер може отримувати дотації, які покривають різницю між виробничими витратами й отриманою платою від користувачів або фінансову допомогу від концесіодавця (наприклад, система надання авансів чи позик автошляховим компаніям) [1, с. 31]. У ФРН учасники концесійних проектів можуть розраховувати на такі інструменти підтримки з боку федеральної влади, як-то: допоміжне фінансування у формі субвенцій, цільові дотації (гранти), механізми переуступки вимог і звільнення від відповідальності [2, с. 69-70].

Історія правового регулювання концесій свідчить про те, що використання спрощеного режиму оподаткування та надання пільг визнавалося невід'ємною складовою концесійної політики держави за часів дореволюційної Росії та радянської доби. Зокрема, гірнича концесія, яка була надана у 1632 р. голландському купцю Вініусу на будівництво залізних заводів біля Тули, передбачала звільнення концессионера на двадцять років від оброку і мита з моменту початку реальної діяльності заводу [3, с. 27]. За радянських часів були вельми поширеними та розвиненими іноземні концесії у сфері міської інфраструктури, комунального господарства у великих містах (наприклад, у Москві). Практика концесій в СРСР свідчить про те, що однією з істотних умов концесійних договорів, що укладались Радянським урядом з іноземними приватними інвесторами (юридичними і фізичними особами), виступав пільговий податковий режим. Останній знаходив свій вияв, у так званому, «паушалованні» (від німецького слова «paushal» – взятий разом) податків, коли, наприклад, замість 26 різних податків стягувався один [4, с. 39].

Очевидно, не в останню чергу спеціальний податковий режим та система гарантій з боку держави призвели до широкого поширення концесій закордоном. У наукових джерелах відзначається, що за останні 10-15 років в світі реалізовані тисячі великих і малих, загалом успішних концесійних проектів. Немаловажним є і те, що концесійне законодавство існує зараз більш ніж в 120 країнах світу з різним державним устроєм, рівнем ментальності населення, розвиненості громадянського суспільства тощо [5, с. 11-13].

Не можна не зупинитися на правових засадах державної підтримки та стимулювання концесійної діяльності на базі об'єктів права державної та комунальної власності у законодавстві окремих країн-учасниць СНД. Найбільш наглядним прикладом, у контексті піднятого питання, можна визнати Закон Республіки Казахстан «Про концесії» від 07.07.2006 р. Відповідно до ст. 14 цього закону в цілях підтримки діяльності концессионерів можуть надаватися наступні види державної підтримки:

- 1) порука держави за інфраструктурними облігаціями в рамках договорів концесії;
- 2) державні гарантії по позиках, що залучаються для фінансування концесійних проектів;
- 3) передача виключних прав, пов'язаних з експлуатацією об'єкту концесії;
- 4) надання натурних грантів відповідно до законодавства Республіки Казахстан;
- 5) співфінансування концесійних проектів;
- 6) гарантії споживання державою певного обсягу товарів (робіт, послуг) у випадку, якщо основним споживачем товарів (робіт, послуг), що виробляються (виконуються, надаються) концессионером, є держава;
- 7) компенсація певного обсягу інвестиційних витрат концессионера у встановлені договором концесії строки і у визначених ним обсягах в період дії договору концесії.

За законодавством Республіки Казахстан концесіонерів можуть надаватися один або декілька з перелічених видів державної підтримки. При цьому у випадку емісії інфраструктурних облігацій, їх питома вага має складати не менше 20% по відношенню до вартості запропонованого до реалізації об'єкту концесії. Обсяг випуску, умови розміщення інфраструктурних облігацій визначаються угодою сторін в договорі концесії. До речі на можливості використання в Україні механізму секьюритизації при фінансуванні проектів житлово-комунального господарства шляхом емісії цінних паперів звертали увагу окремі вітчизняні науковці [6, с. 30].

Відмінною ознакою Закону Республіки Казахстан «Про концесії» є те, що на можливість надання державної підтримки концесіонерів акцентовано увагу безпосередньо у визначенні концесії, що міститься у п. 4 ст.1 вказаного закону.

Невід'ємною рисою цього закону та нормативних актів інших країн-учасниць СНД у сфері концесій є поширення на концесіонера певних переваг, пільг, гарантій, передбачених для суб'єктів інвестиційної діяльності [7, с. 105-106]. Концесії розглядаються як спосіб залучення інвестиційних коштів, у тому числі іноземного походження.

Так, згідно із ст. 26 Закону Республіки Казахстан «Про концесії» до прав концесіонера віднесено можливість бути суб'єктом інвестиційних преференцій, що надаються відповідно до законодавства Республіки Казахстан про інвестиції. У Законах Республіки Узбекистан та Таджикистан «Про концесії» підкреслено, що концесіонерами визнаються іноземні інвестори (відповідно ст. 5 та ст. 1), а звідси на відносини концесії у певній мірі поширюються норми інвестиційного законодавства.

На відміну від законодавства інших середньоазійських країн, Закон Республіки Киргизстан «Про концесії і концесійні підприємства в Республіці Киргизстан» від 06.03.1992 р. більш чітко наголошує на інвестиційному характері концесійних договорів. Адже, у ст. 18 цього закону відзначено, що оподаткування концесійного підприємства здійснюється відповідно до податкового законодавства Республіки Киргизстан з урахуванням пільг, наданих спільним і іноземним підприємствам Законом «Про інвестиції в Киргизській Республіці». Крім того, відповідно до ч. 1 ст. 22 вищевказаного закону на концесіонера розповсюджуються всі гарантії, передбачені Законом «Про інвестиції в Киргизській Республіці». Оскільки концесіонерами у Республіці Киргизстан, поряд з державами, визнаються як вітчизняні, так і іноземні юридичні та фізичні особи, то можна стверджувати про те, що гарантії, передбачені Законом «Про інвестиції в Киргизській Республіці», поширюються, у тому числі, і на національних суб'єктів господарювання. Безумовно, у цьому світлі цінність гарантійних механізмів для концесіонерів значно підвищується.

У Інвестиційному кодексі Республіки Білорусь від 22.06.2001 р. концесіонери також визнаються інвесторами, національного або іноземного походження (ст. 52). На відміну від законодавства Республіки Білорусь, Закон Російської Федерації «Про концесійні угоди» від 21.07.2005 р. прямо не вказує на те, що концесіонери виступають інвесторами, проте залучення інвестицій в економіку Російської Федерації проголошено метою цього закону (ч. 1 ст. 1).

За результатами аналізу законодавства України у сфері концесій доводиться констатувати відсутність акценту на інвестиційній меті концесійних договорів та правовому статусі концесіонерів як інвесторів. Адже від цього у кінцевому результаті залежить обсяг та зміст гарантій, що надаються концесіонерів у разі виникнення ситуацій, які можуть справити негативний вплив на його майнову сферу.

У Законі України «Про концесії» від 16.07.1999 р. ані у преамбулі, ані у визначеннях термінів не згадується, що метою здійснення концесійної діяльності є залучення інвестицій, а концесіонери мають право на гарантії, передбачені чинним законодавством України для інвесторів. Лише у Господарському кодексі України від 16.01.2003 р. (далі – ГК України) можна знайти посилання на те, що діяльність, пов'язана з наданням та отриманням концесії, здійснюється на засадах державного гарантування інвестицій концесіонерів (ст. 407). Втім не вказується на те, чи всім інвесторам, незалежно від державної належності, надаються такі гарантії. Використовуючи системний підхід до аналізу нормативного матеріалу, який регламентує концесійні відносини, можна дійти висновку, що гарантії надаються лише іноземним інвесторам. Зокрема, така думка підкріплюється положеннями ст. 22 Закону України «Про режим іноземного інвестування», яка передбачає можливість залучення іноземних інвестицій на основі концесійних договорів.

Отже, одним із факторів, що стримує розвиток концесій, зокрема, у сфері комунального господарства, можна визнати відсутність у чинному концесійному законодавстві України норм про закріплення за концесіонерами правового статусу інвесторів та про гарантії їх прав. У зв'язку з цим уявляється необхідним доповнити Закон України «Про концесії» статтею наступного змісту:

«Стаття ___ Гарантії прав концесіонера

На концесіонера розповсюджуються всі гарантії, передбачені Законами України «Про режим іноземного інвестування» та «Про інвестиційну діяльність в Україні».

Із питанням поширення на концесіонера гарантій, передбачених інвестиційним законодавством України, досить тісно пов'язане інше – стабільність умов концесійних договорів. У зв'язку з цим слід навести ч. 4 ст. 10 Закону України «Про концесії», згідно з якою умови концесійного договору є чинними на весь строк дії договору, в тому числі у випадках, коли після його укладення законодавчими актами встановлено правила, які погіршують становище концесіонера. Таке формулювання можна трактувати по-різному або так, що на концесіонер керується у своїх діях виключно положеннями договору і норми законодавства, що погіршують його стан, не поширюються на договір концесії. Уявляється, що така інтерпретація у меншій мірі відбиває реальний зміст норми ч. 4 ст. 10 Закону України «Про концесії». Більш адекватним є розуміння цього положення як такого, що позбавляє концесіонера можливості наполягати на внесенні змін до концесійного договору у разі погіршення його становища прийнятими законодавчими актами.

У такому разі концесіонер просто не зможе виконати у повному обсязі свої інвестиційні зобов'язання або недоотримає відповідних надходжень від здійснення концесійної діяльності, на які він міг претендувати під час укладення концесійного договору в умовах законодавчого поля, що існувало на той момент. Законодавець мав би передбачити певні захисні механізми для концесіонера у таких ситуаціях, як це, наприклад, зроблено у Російській Федерації. Зокрема, у ч. 1 ст. 20 Закону Російської Федерації «Про концесійні угоди» підкреслено, що у випадку, якщо протягом строку дії концесійної угоди законодавством Російської Федерації, законодавством суб'єктів Російської Федерації, нормативними правовими актами органів місцевого самоврядування встановлюються норми, які погіршують положення концесіонера таким чином, що він в значній мірі позбавляється того, на що мав право розраховувати при укладенні концесійної угоди, сторони змінюють умови концесійної угоди з метою забезпечення майнових інтересів концесіонера, що існували на день підписання концесійної угоди. При цьому порядок внесення таких змін визначається концесійною угодою.

Наявність аналогічного за змістом застереження у вітчизняному законодавстві України могло б сприяти посиленню гарантій майнових прав концесіонера, а тому можна запропонувати ч. 4 ст. 10 Закону України «Про концесії» викласти у наступній редакції:

«Умови концесійного договору є чинними на весь строк дії договору. Якщо законодавством України та актами органів місцевого самоврядування протягом строку дії концесійного договору встановлюються норми, які погіршують становище концесіонера таким чином, що він значною мірою позбавляється того, на що розраховував при укладенні договору концесії, сторони змінюють умови концесійного договору з метою забезпечення майнових інтересів концесіонера, що існували на день підписання концесійного договору.»

На даний час в Україні спостерігається досить дивна тенденція відносно концесій – замість їх широкого використання та державної підтримки здійснюються кроки, які можна кваліфікувати як регресивні.

Зокрема, після прийняття у новій редакції Закону України «Про концесії» на будівництво та експлуатацію автомобільних доріг» втраченими виявилися положення, якими передбачалася можливість звільнення концесіонера від загальнодержавних та місцевих податків і зборів згідно з законами України. Ці зміни явно не можна визнати такими, що спрямовані на сприяння концесійній діяльності. Загалом, можна погодитися з окремими науковцями, які вважають, що питання про оподаткування концесіонера є одним з найбільш важких, оскільки абсолютно очевидно, що залишати чинну податкову систему не можна через її непривабливість [8, с. 7].

Певні особливості оподаткування за договорами концесії передбачені Законом України «Про оподаткування прибутку підприємств» від 28.12.1994 р., проте в цілому це не змінює ситуацію на краще. Відповідно до п. 7.9.1 вказаного закону не включаються до

валового доходу і не підлягають оподаткуванню кошти або майно, залучені платником податку на підставі договору концесії. Втім основна маса питань щодо специфіки оподаткування концесіонера не отримала відображення у досліджуваному законі.

Для порівняння можна навести особливості оподаткування діяльності концесіонера у Російській Федерації та інших зарубіжних країн. Зокрема, згідно з Податковим кодексом Російської Федерації (частина друга) від 05.08.2000 р. концесіонер має право відносити на витрати (для зменшення бази оподаткування за податком на прибуток) шляхом амортизації майна, створеного концесіонером в рамках концесійного договору і яке не належить йому на праві власності (ст. 256). У першій редакції цієї статті тільки майно, отримане концесіонером від держави, підлягало амортизації. Додатково концесіонер має право відносити концесійну плату на витрати (ст. 264 Податкового кодексу Російської Федерації) і зменшувати тим самим базу оподаткування по податку на прибуток.

Податкові пільги також є переважачим видом державної підтримки у праві Таїланду, Туреччині, В'єтнаму та Панами. Зокрема, у Таїланді об'єктом пільг виступають інвестиції в комунальну інфраструктуру, що отримує вияв у звільненні від податку на корпорації на 8 років, зниженні імпорتنних мит в 2 рази (для розвинених регіонів) або звільненні (для депресивних регіонів) [9].

Звісно, позитивний зарубіжний досвід у частині оподаткування прибутку концесіонера можна було б використати як орієнтир у процесі вдосконалення вітчизняного законодавства у цій сфері. Уявляється, що навіть вже сьогодні можна запропонувати внесення змін та доповнень до п. 5.2 Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» наступного змісту:

«5.2. До складу валових витрат включаються:

5.2.14. Суми амортизації майна, створеного концесіонером в рамках концесійного договору і яке не належить йому на праві власності. Суми, сплачені концесіонером за договором концесії об'єктів права державної та комунальної власності, як концесійні платежі.»

У контексті вищенаведеного актуалізується питання про створення в цілому сприятливого податкового режиму здійснення концесійної діяльності на території України. Враховуючи вкрай незадовільний технічний стан цілісних майнових комплексів комунальних підприємств, які передаються у концесію, значні розміри боргових зобов'язань комунальних підприємств, які, як свідчить практика господарювання, має погашати інвестор, та розмір інвестиційних ресурсів необхідних для модернізації таких об'єктів навряд чи треба сподіватися, що концесіонер зможе оперативним виконувати свої інвестиційні та податкові зобов'язання перед державним та місцевим бюджетами за загальних, без будь-яких виключень, умов оподаткування.

Уявляється можливим передбачити у межах концесійних договорів податкову відстрочку за усіма (або хоча б за основними) податками та зборами у державний та місцевий бюджети. Тим паче, що вітчизняне податкове законодавство передбачає можливість використання такого інструменту як податковий кредит. Слід додати, що у законодавстві окремих країн ближнього зарубіжжя сторонам договору концесії надається можливість визначити розмір, порядок, строки внесення встановлених податкових та інших платежів (ст. 15 Закону Республіки Узбекистан «Про концесії»).

Такий підхід в оподаткуванні вигідний як концесіонерів, так і територіальній громаді, а також в цілому державі. Концесіонер відшкодовує за рахунок податкової відстрочки інвестовані кошти і, перетворивши підприємство на рентабельне, має частку прибутку, визначену договором. Територіальна громада, від імені та в інтересах якої діє орган місцевого самоврядування, та держава, в цілому, отримують до моменту завершення концесії від реалізації проектів, здійснюваних на кошти інвесторів, податки за весь термін в повному обсязі.

Отже, уявляється цілком доцільним доповнення переліку істотних умов договору концесії, передбачених ч. 1 ст. 10 Закону України «Про концесії», умовою наступного змісту:

«розмір, порядок, строки внесення встановлених чинним законодавством України податкових та інших платежів.»

Доповнення вказаного закону запропонованою нормою відповідатиме нормативній характеристиці концесії як спеціального режиму господарювання.

Не отримали широкого поширення в Україні такі види підтримки концесіонерів як державні гарантії та гарантії органів місцевого самоврядування щодо виконання боргових зобов'язань. Надання таких гарантії на підтримку діяльності концесіонера передбачено у законодавстві окремих країн ближнього зарубіжжя. Зокрема, як вже було зазначено, ст. 14 Закону Республіки Казахстан «Про концесії» наголошує на можливості використання державних гарантії за позиками, що залучаються для фінансування концесійних проектів. У законодавстві Російської Федерації також закріплено за концесіонером (концесієдавцем) право надання концесіонером державних або муніципальних гарантії відповідно до бюджетного законодавства Російської Федерації (ч. 13 ст. 3 Закону Російської Федерації «Про концесійні угоди»).

Український законодавець в цілому не виключає можливості надання державою або органами місцевого самоврядування гарантії за зобов'язаннями суб'єктів господарювання, що отримало закріплення у одній єдиній ст. 17 Бюджетного кодексу України від 21.06.2001 р. Визначення гарантії бюджетне законодавство України не наводить, проте у ч. 2 ст. 17 зазначеного кодексу містяться певні ознаки гарантії, що надаються державою або органами місцевого самоврядування. Зокрема, гарантії надаються лише на умовах платності, строковості, майнового забезпечення та зустрічних гарантії, отриманих від інших суб'єктів.

На недоліках та перевагах державних або муніципальних гарантії, що надаються суб'єктам господарювання, зупинилися як вітчизняні, так і зарубіжні дослідники і слід погодитися з їх висновками про недосконалість правової регламентації цієї групи відносин. Втім можна погодитися і в тому, що використання цього фінансового інструменту може посилити позиції суб'єкта господарювання–концесіонера на ринку позикового капіталу та сприяти залученню відповідних коштів на будівництво або модернізацію об'єктів концесії. Наприклад, російський законодавець відносить умову про державні або муніципальні гарантії до категорії таких, щодо яких сторони концесійного договору можуть домовитися (п. 9 ч. 2 ст. 10 Закону Російської Федерації «Про концесійні угоди»).

Враховуючи низький рівень розвитку концесійних відносин в Україні та необхідність створення привабливих умов для залучення концесіонерів, у тому числі іноземних, у державний та комунальний сектори економіки України, вважаємо за необхідне віднесення умови про надання державою або органами місцевого самоврядування гарантії концесіонерів до переліку істотних. Отже, ч. 1 ст. 10 Закону України «Про концесії» слід доповнити положенням наступного характеру:

«розмір, порядок і умови надання державних гарантії або гарантії органів місцевого самоврядування щодо виконання боргових зобов'язань концесіонера відповідно до вимог бюджетного законодавства України.»

Отже, підсумовуючи вищенаведене, можна дійти висновку про необхідність посилення уваги з боку держави та органів місцевого самоврядування до розробки правових заходів з підтримки та розвитку господарського використання комунальної власності на засадах концесії. Тим паче, що концесія здатна за своїм економічним потенціалом задовольнити потреби усіх учасників концесійних відносин – концесієдавця, концесіонера та територіальної громади.

Перспективним напрямом для розвитку досліджень у контексті піднятого у роботі питання можна визнати розробку системи загальних та спеціальних засобів державного регулювання концесійної діяльності в Україні.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Дідківська С. Можливості та передумови застосування концесій в Україні / С. Дідківська // Вісник КНТЕУ. – 2002. – № 3. – С. 28–35.
2. Дерябина М. Государственно-частное партнерство: теория и практика / М. Дерябина // Вопросы экономики. – 2008. – № 8. – С. 61–77.
3. Пузанова Г. И. Концессии: из истории правового регулирования / Г.И. Пузанова. – О.: Астропринт, 2000. – 96 с.
4. Айрапетян М.С. Зарубежный опыт использования государственно-частного партнерства / М.С. Айрапетян // Государственная власть и местное самоуправление. – 2009. – № 2. – С. 35–42.

5. Варнавский В. Быть ли в России концессиям / В. Варнавский // ЭКО. – 2002. – № 6. – С. 11–22.
6. Гапонова Т.В. Как привлечь капитал. Новые формы финансирования городского хозяйства / Т.В. Гапонова // Миське господарство України. – 2000. – № 3. – С. 28–33.
7. Беліков О. Концесії, інвестиції, угоди про розділ продукції / О. Беліков // Юридичний журнал. – 2008. – № 11 (77). – С. 105–110.
8. Линник Л. Концессионные соглашения – одна из форм привлечения инвестиций / Л. Линник // Инвестиции в России. – 2002. – № 7. – С. 3–7.
9. Tax incentives and foreign direct investment. A global survey. UNCTAD ASIT advisory studies #16, (UNCTAD/ITE/IPC/Misc.3), UN, New York, 2000.

УДК 346.2

ПОРЯДОК УПРАВЛІННЯ ДОЧІРНІМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Переверзєва Л.О., аспірантка, Інститут економіко-правових досліджень НАН України

Переверзєва Л.О. Порядок управління дочірніми підприємствами.

У статті розглядаються питання порядку управління дочірніми підприємствами в Україні. Досліджено проблеми правового регулювання в Україні та зарубіжний досвід з цього питання. Пропонується закріпити в законодавстві, що контролююче підприємство має право давати обов'язкові до виконання вказівки, а дочірнє підприємство зобов'язане їх виконувати, якщо установчими документами не передбачено інше. Органи дочірнього підприємства не зобов'язані виконувати вказівки контролюючого підприємства, які протирічать інтересам дочірнього, за винятком випадків, коли контролююче підприємство гарантує відшкодування збитків. Інформація про угоди, укладені у виконання вказівок контролюючого підприємства, включається у звіт, який підлягає перевірці аудитором. Трудовий колектив дочірнього підприємства має право обирати зі свого складу одного або більше представників, що включаються до складу наглядової ради контролюючого підприємства з правом вирішального голосу. Обґрунтовано інші пропозиції до законодавства.

Ключові слова: суб'єкти господарювання, дочірні підприємства, холдингові компанії, правовий статус, управління дочірніми підприємствами.

Переверзєва Л.А. Порядок управления дочерними предприятиями.

В статье рассматриваются вопросы порядка управления дочерними предприятиями в Украине. Исследованы проблемы правового регулирования в Украине и зарубежный опыт по этому вопросу. Предлагается закрепить в законодательстве, что контролирующее предприятие имеет право давать обязательные к выполнению указания, а дочернее предприятие обязано их выполнять, если учредительными документами не предусмотрено иное. Органы дочернего предприятия не обязаны выполнять указания контролирующего предприятия, которые противоречат интересам дочернего, за исключением случаев, когда контролирующее предприятие гарантирует возмещение убытков. Информация о соглашениях, заключенных в выполнение указаний контролирующего предприятия, включается в отчет, который подлежит проверке аудитором. Трудовой коллектив дочернего предприятия имеет право избирать из своего состава одного или больше представителей, которые включаются в состав наблюдательного совета контролирующего предприятия с правом решающего голоса. Обоснованы другие предложения к законодательству.

Ключевые слова: субъекты хозяйствования, дочерние предприятия, холдинговые компании, правовой статус, управление дочерними предприятиями.

Pereverzeva L. The procedure for managing subsidiaries.

The article examines the questions of an order of management of subsidiaries in Ukraine. The problems of legal regulation in Ukraine and foreign experience on this question have been researched. It is proposed to consolidate in the legislation the right of the controlling enterprise to give the obligatory instructions and the obligation of subsidiary to follow them, neither the constituent documents provide otherwise. The bodies of subsidiary enterprise are not obliged to follow instructions of controlling enterprise which contradict interests of subsidiary enterprise. A exception are cases when controlling enterprise guarantees indemnification. Details of the agreements, which are concluded to follow instructions of controlling enterprise, are included in the report which must be verified by the auditor. The labour collective of subsidiary has the right to elect from its members one or more representatives, who are included in the supervisory board of controlling enterprise with the right to casting vote. It is other proposals to legislation.

Keywords: business entities, subsidiaries, holding companies, legal status, management of subsidiaries.

Однією з організаційно-правових форм господарювання в Україні є дочірні підприємства. Виникнення цієї організаційно-правової форми у сучасній економіці пов'язане з необхідністю законодавчого врегулювання відносин залежності між підприємствами, яка на сучасному етапі розвитку суспільного виробництва у зв'язку з процесами концентрації капіталу набула надзвичайного поширення. Нагальною стала потреба розробки засобів захисту інтересів більш слабких учасників господарського обороту та учасників господарських відносин з ними, якими, зокрема, є дочірні підприємства, що знаходяться у відносинах вирішальної залежності від контролюючого підприємства (підприємств). Однак правовий статус дочірніх підприємств недостатньо врегульований законодавчо, у тому числі потребує вдосконалення порядок управління дочірніми підприємствами. Цим питанням присвячена низка норм у Господарському кодексу України, Законі України «Про господарські товариства» 19 вересня 1991 р., Законі України «Про акціонерні товариства» від 17 вересня 2008 р. та Законі України «Про холдингові компанії» від 15 березня 2006 р. та деяких інших нормативних актах, однак вони неповні, протирічливі і не мають достатньої визначеності. Натомість практика свідчить про необхідність більш ретельної законодавчої розробки організаційно-правової форми дочірнього підприємства. Окремі аспекти цього питання досліджувалися в наукових працях О. Окунєва [1], В. Пескова [2], І. Аксьонова [3], О. Вінник [4], Ж. Чевичалової [5] та ін. Раніше у публікаціях автора цієї статті обґрунтовувалася доцільність поділу дочірніх підприємств на види (про це детально в електронному журналі «Форум права» [6]). Виходячи з таких пропозицій, потребує подальшого розвитку також правове регулювання питань управління дочірніми підприємствами.

Метою цієї статті є обґрунтування пропозицій щодо удосконалення порядку управління дочірніми підприємствами в Україні, з урахуванням раніше опублікованих пропозицій щодо поділу цих підприємств на види.

У Принципах корпоративного управління [7], затверджених Рішенням ДКЦПФР, корпоративне управління розглядається як система, за допомогою якої спрямовують і контролюють діяльність товариства. У межах корпоративного управління визначається, яким чином інвестори здійснюють контроль за діяльністю менеджерів, а також яку відповідальність несуть менеджери перед інвесторами за результати діяльності товариства.

Отже, Принципи визначають управління через поняття контролю. Відносини між контролюючим та дочірнім підприємством також будуться на контролі. Відповідно контролююче підприємство є суб'єктом управлінських повноважень щодо дочірніх підприємств.

Натомість така постановка питання викликає спори у літературі.

В юридичній літературі є думка про те, що «прийняття органами управління холдингу обов'язкових наказів (розпоряджень по холдингу) чи прямих вказівок керівництву залежних компаній не має відповідних правових підстав» [8, с. 20]. Прихильники такого підходу